

ΦΑΝΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΗ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΟΥ ΜΑΛΑΚΑΣΗ

(«Συντρίματα» 1899. Νέα έκδοση 1922).

Ἐξ ὧν ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ποὺ ἔδωκε σκληρὸ μάθημα στὴ γενεὰ τὴ θρεμμένη μὲ τίς λυρικές ρητορείας τοῦ πολιτικοῦ καὶ δημοσιογραφικοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς, ἦρθε ἀμέσως μιὰ κάποια ἀντίδραση, ἓνα συμᾶζεμα στὴ λογικὴ τῆς πραγματικότητος, ποὺ ὡδηγοῦσε τὴ νεοελληνικὴ σκέψη, στὴν ἀναθεώρηση καὶ παλιᾶς τριμένης ἀξίας. Τοῦτο, ὅσο κι ἂ γινότανε περιορισμένα στὴν ἀρχή, δὲν ἔχανε ὅμως τὴν ξεχωριστὴ του σημασίαν.

Ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῆς νεώτερης αὐτῆς τάσης, δὲν μποροῦσε νὰ ξεφύγῃ καὶ ἡ ποιητικὴ μας τέχνη, ὅσο κι ἂν περπατοῦσε δειλὰ. Οἱ παρρασιακὲς μεγαλοστομίαι, δὲν εἶχανε πιά πέραση στοὺς νέους λογοτέχνες τῆς ἐποχῆς Ὁ κύκλος τους, στενὸς στὴν ἀρχή, κάπου ἄλλου εἶχε στραμμένα τὰ μάτια. Χωρὶς νὰ ξεφεύγῃ τὸν ἐπηρεασμὸ τῆς ξένης σύγχρονης φιλολογίας, καὶ περισσότερον τῆς γαλλικῆς, ἔπαιρνε σιγὰ σιγὰ συνείδηση τῆς δικῆς του ὀντότητας, γιὰ τὰ νεοελληνικὰ γράμματα. Τονε τραβοῦσε ἡ Σολωμικὴ διδασκαλία, καὶ τὸ γλωσσικὸ κήρυγμα δὲν τὸν ἄφινε ἀσυγκίνητο. Στὶς ψυχὰς τῶ νέων ἐκείνων ἀστραφετὸ τὸ πρῶτον φῶς, ποὺ θὰ τοὺς ἔφερνε στὴ γνωριμιὰ τοῦ πνευματικοῦ τους ἑαυτοῦ. Ὁ Γιάννης Καμπύσης, ὁ Κώστας Χατζόπουλος, ὁ Ἰω. Γρυπάρης, ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, ὁ Κώστας Πασαγιάννης, ὁ Στέφανος Ραμάς, ὁ Λάμπρος Πορφύρας, ὁ Μιλτ. Μαλακάσης, πόσο ἀλιώτικοι φανερωθήκανε ἀπὸ τοὺς πρωτογενεῖς τοὺς ποιητὰς καὶ πεζογράφους!

Βέβαια, εἶχανε τὸ δρόμον ἀνοίξει ὁ Ψυχάρης, ὁ Παλαμάς, ὁ Ἐφταλιώτης, ὁ Πάλλης, ἀκόμα μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς καὶ ὁ Δροσίνης σὲ μερικά, — μὰ πολλὴ σημαίνει γιὰ τὸν κύκλον τοὺς ἴσια ἴσια αὐτοὺς πρόσεξε, καὶ τὴν στρατὰ τοὺς ἀκολούθησε, καὶ ὅχι τοὺς ἄλλους σύγχρονους, ἀναγνωρισμένους τότε καὶ μ' ἐπιβολὴν στὴν κοινὴ γνώμην. (Βλάχος, Παγανέλης, Ἀννινός, Σουρῆς καὶ ἄλλοι). Ἡ φιλολογικὴ αὐτὴ συντροφιά ἐκδηλώθηκε μὲ τὸ περιοδικὸν «Τέχνη», ποὺ τόλμησε νὰ ἐκδώσῃ τὰ χρόνια ἐκεῖνα (1898), ὁ ποιητὴς Κ. Χατζόπουλος, τὸ πρῶτον δημοτικιστικὸ φύλλον, ποὺ σκληρὰ χτυπήθηκε ἀπὸ τοὺς δημοσιογράφους καὶ τοὺς σοβαροὺς (!) λογίους, καὶ χαραχτηρίστηκε σὰν καταστροφὴ ποὺ ἔπεσε στὰ

νεοελληνικά γράμματα, μὰ πὺ δὲν μπόρεσε νὰ κρατήσῃ τὴν ἔκδοσίν του παρὰ μιὰ χρονιά.

Τοῦ κύκλου τούτου ἀνάδωμα, μποροῦμε νὰ ποῦμε, πὺς εἶτανε ἡ ποίηση τοῦ Μαλακάση. Ὁ νέος μεσολογγίτης μὲ τὸ θερμό του, μὰ νόμιμα συγκρατημένο λυρισμό, φανερώθηκε μὲ τὰ «Συντρίματα» (1899) τεχνίτης ἑνὸς ἀξιόλογου, ἀδροῦ μαζὶ καὶ λιγεροῦ στίχου. Λαχτάριζε νὰ ξυπνήσῃ τοὺς κοιμισμένους ρυθμούς, τὴν ποίηση πὺ εἶχε βουβαθῇ μέσα στὰ λιμνιασμένα νερὰ τῆς καθαρεύουσας.

Ξυπνήσετε ὅλοι, μάγισες καὶ μάγοι,
καὶ θέλω τώρα κάτι νὰ σᾶς πῶ.
Νὰ βγῆτε ἀπὸ τὰ μνήματα χτυπῶ,
νάρθῃτε πάλι στὸ δικό μου πλάγι,
Ξυπνήσετε ὅλοι μάγισες καὶ μάγοι,
καὶ θέλω τώρα κάτι νὰ σᾶς πῶ.

Τὸ μικρὸ τραγούδι, ἄνθος τοῦ ποιητικοῦ κήπου ἀπὸ τὰ πιὸ διαλεχτά, εἶχε περιφρονηθῇ ὡς τότε, ἔξδν ἀπὸ τὸ Δροσίνη, πὺ πρωτίτερα (1889) εἶχ' ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ λαμπρὰ παραδείγματα τῆς γερμανικῆς ποίησης. Μὰ τὰ σύντομα τραγούδια τοῦ Δροσίνη, ὅσο κι ἂ φέρνανε τὴ χάρη τῆς ζωντανῆς λαλιᾶς, καὶ κάποια δροσιὰ ζωηρότητας στὸ αἶσθημα, δὲν εἶχανε τοῦ στίχου τὸ μέστωμα καὶ τὴ λιγερή του κίνηση.

Ὁ Μαλακάσης ἐπειδὴ κ' εἶχε καινούριο τρόπο δικὸ του νὰ ζυγραφίσῃ μὲ τὴ λύρα του, ἐπιμελήθηκε ἀμέσως τὴ μορφὴ τῆς ἔκφρασίς του.

Τὴ νύχτα, τὰ μεσάνυχτα,
πὺ τᾶστρα χαμηλώνουν,
ἄλλα, ἂπ' τὰ μάτια τ' ἄγρυπνα
μεθοῦν κι ἀναλιγώνουν
κι ἄλλα στὰ δάκρυα λυώνουν..
Τὴ νύχτα, τὰ μεσάνυχτα
πὺ τᾶστρα χαμηλώνουν.

Ἡ προσπάθειά του αὐτὴ ἔφτασε ὡς τὰ σύνορα τῆς μπόρεσής του. Ἡ δημοτικὴ μας δὲν εἶχε ἀκόμα καλλιεργηθῇ ἄξια, δὲν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸ καθαυτὸ τῆς φιλολογικῆς ἐπιστήμης, ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς γραμματικῆς, γιὰ νὰ ξεπεταχῇ πλούσια, ξεσκαλωμένη, λεύτερη, χωρὶς νὰ παραπατᾷ δῶθε κείθε, μὴ βρίσκοντας στέρεα γις νὰ πατήσῃ καὶ νὰ σταθῇ. Τὸ παράδειγμα τοῦ Ψυχάρη, δὲν εἶχε προσεχτεῖ ἀπὸ τὴν

ἄρχῃ του, ὅπως τοῦ ἄξιζε. Ἡ ποιητικὴ γλῶσσα, ἅπλωνε τὸ ἓνα πόδι πρὸς τὸ δημοτικισμό, μὰ τὸ ἄλλο, πρὶν κάμει τὸ τελειωτικὸ βῆμα, τὸ στήριζε στὴν καθαρεύουσα, κάτι χειρότερο, — ἀπὸ τὴ μιξοκαθαρεύουσα ξεκινοῦσε πρὸς τὴ μιξοδημοτικὴ. Σήμερ' ἀκόμα, ὕστερ' ἀπὸ τὸ πέρασμα τόσοσιν καιροῦ, ἡ τάση αὐτὴ πρὸς τὴ μιξοδημοτικὴ, ὑπάρχει ἀνάμεσα σὲ μερικοὺς νέους, μὰ καθυστερημένους λογοτέχνες, ποὺ πλάθουνε διάφορες θεωρίες, γιὰ νὰ δικαιολογήσουνε τὴν ἔλλειψή τους.

Ἡ καθαρευουσιάνικη ποίηση, μὲ τὸ νὰ μὴν εἶναι ποίηση, παρὰ μιὰ καθαρὴ μίμηση ἀπὸ τὰ ξένα δημιουργήματα, κατάντησε μιὰ ψευτορητορικὴ στιχοχυσία. Παραμέλησε τὸ αἶσθημα καὶ τὴ ζωὴ, τὴ θέρμη τῆς καρδιάς, στὴν οὐσία, στὸ περιεχόμενο, — εἴτανε φυσικὸ νὰ παραμελήσῃ καὶ νὰ μὴν καλλιεργήσῃ τὴ μορφὴ καὶ τὴν τέχνη τῆς ἔκφρασης. Ὁ κατάψυχρος στίχος εἴτανε γεμάτος ἀπὸ ἀκαλαίστητες ἡγερότητες, ἀπὸ κορῶνες ἀποθεωτικῆς, ἀπὸ χασμωδίες ἀκόμα, ποὺ τίς κληρονόμησε ὡς τὰ σήμερα καὶ ὁ σύγχρονος δημοτικιστικὸς στίχος. Ὁ ποιητὴς θέλοντας νὰ ἔκφράσῃ ὅ,τι αἰσθάνεται, μὲ τὸ ὄργανο τοῦ Λόγου, πρέπει νὰ κατέχῃ τὴν τέχνη αὐτῆς τῆς ἔκφρασης. Ζητᾷ τὴ μορφὴ τὴν ἀψευγάδιαστη, τὴν τέλεια πλαστικότητα, θέλει νὰ χαράξῃ τὴ φράση του σὰν αἰώνια καὶ ἀκατάλυτη ποὺ ν' ἀψηφᾷ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ καθενὸς, σὰν κάτι τὸ χλιοπατημένο, καὶ τὴν περιφρόνηση σὰν κάτι τὸ συνειδημένο. Μὰ τοῦτο, τὸ ἀψευγάδιαστο, τὸ πλαστικόν, γίνεται στὸν καλλιτέχνη αὐτόχυτα, σὰ νὰναδίνεται μὲς' ἀπὸ τὴν ποιητικὴν του ψυχὴ φυσικά, χωρὶς καταπιεστικὴ ζήτηση, μὰ μὲ τὴ θεία ἐκείνη πνοή, ποὺ σφραγίζει τὸ φυσικὸ πνευματικὸ δημιούργημα. Ν' ἀστράφῃ λοιπὸν ἡ φράση σὰν ἀτόφιο χρυσάφι, νὰ λαμπυρίζῃ σὰν ἀληθινὸ διαμάντι, στοῦ Λόγου τὸ δαχτυλίδι, καὶ ὅχι νὰ θαμπώνῃ σὰν ψεύτικο μέταλλο ἢ γυαλί.

Γιὰ τοῦτο ἀπὸ τὰ πρῶτα γνωρίσματα τῆς οὐσίας μιᾶς ποίησης, εἶναι ἡ κανονικὴ τῆς ὑποταγὴ στὸ νόμο, στὸ ρυθμὸ, στὸ μέτρο, (λυτὸ ἢ δεμένο, ἀδιάφορα, μὰ πάντα μέτρο), μ' ἓνα λόγο *στὴ μουσικότητα*. Γιατὶ ἡ μουσικότητα εἶν' ἐκείνη ποὺ ξεχωρίζει τὸν πεζὸ ἀπὸ τὸν ποιητικὸ λόγο. "Ἄν καὶ ὁ πεζὸς λόγος τὴ μεταχειρίζεται πολλὰς φορὰς αὐτὴ τὴ μουσικότητα, ὅχι ὅμως μὲ τὰ ἔντεχνα μέσα τοῦ στίχου. «Τὴν ποίηση» γράφει ὁ Θαμὰς Κάρλαϋλ, «θὰ τὴν ποῦμε μουσικὴ σκέψη, καὶ ποιητὴ θὰ ποῦμε ἐκεῖνον ποὺ στοχάζεται μ' αὐτὸ τὸν τρόπο. Συλλογιστεῖτε, δηλαδὴ κοιτάξτε ἀρκετὰ βαθιά, καὶ βλέπετε *μουσικά*. Ἡ καρδιὰ τῆς Πλάσης, εἶναι παντοῦ μουσικὴ, φτάνει μόνον νὰ τὴ νοιώσετε».

Ὅταν λοιπὸν θυσιάσει ὁ τεχνίτης τὴ μορφὴν τοῦ στίχου του, ὑποχω-

ρήση λίγο από τὸ αὐστηρὸ νόημα τῆς τέχνης, στὴν ἑξωτερικὴ διατύπωση, τοῦ κάθε τι ποὺ θέλει νὰ ἐκφράσῃ ἡ ἑσωτερικὴ του ποιητικὴ συγκίνη-
ση, — θυσιάζει ἀμέσως ἀμέσως αὐτὴ τὴν ἔννοια τῆς ποίησης, ὑποχωρεῖ
μαζὶ καὶ ἡ ἀνάγκη ποὺ κάνει τὸ δημιουργὸ νὰ ἐκφραστῇ στὸν ἑμμετρο,
καὶ ὄχι στὸν πεζὸ λόγο, κ' ἔτσι δὲν μπορεῖ, παρὰ τὸ ποιητικὸ διανόημα
νὰ γείρῃ ἀδέλφια, τραβηγμένον πρὸς τὴν πεζολογία. Καὶ τότες ὁ ἀρχι-
κὸς σκοπὸς τοῦ ποιητῆ ἔσβησε ἀναγκαστικά. Ἄς θυμηθοῦμ' ἐδῶ τὸ
λόγο τοῦ Σολωμοῦ: « Ἡ δυσκολία ποὺ αἰσθάνεται ὁ συγγραφέας
(ὁμιλῶ γιὰ τὸ μεγάλο συγγράφει) δὲ στέκει εἰς τὸ νὰ δεῖξῃ φαντασία
καὶ πάθος, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὰ τὰ δυὸ πράγματα, μὲ καιρὸ
καὶ μὲ κόπο, εἰς τὸ νόημα τῆς Τέχνης ».

Κι ὅμως ὅταν ὁ ποιητὴς ξαίρει τὴ σημασία τῆς μορφῆς, ὅτα νοιώ-
θει τὴ σημασία τοῦ ἄρτιου, τοῦ ἀψεγάδιαστου στίχου, — κάνει
μιὰ θυσία. Τῇ θυσίᾳ τοῦ νὰ μετουσιώγῃ πρῶτα τὴν ἔμπνευσή του,
τοῦ νὰ γίνεταί ὁλόκερος ὁ ἑαυτός του ἕνα μ' αὐτή, γιὰ νὰ μπορέσῃ
ἕστερα νὰ τὴν ἀποδώσῃ ποιητικά, — μόνο ποιητικά. Μὰ πόσο μπορεῖ
νὰ κρατήσῃ ἡ τέτοια ἔντασι; Γιὰ τοῦτο βλέπουμε καὶ σὲ μεγάλους
ποιητὲς ἀκόμα, κατόπι ἀπὸ ἀψηλῆς δημιουργίας ποιητικῆς λάμψης, ν'
ἀκολουθοῦνε κομάτια κατώτερα, γεμισμένα συχνὰ μὲ πεζολογία. Ἀπὸ
τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν κινημένοι, προσπαθῆσανε κάποιοι καλλιτέχνες ποι-
ητές, καὶ παλιότερα, καὶ στὰ τελευταῖα χρόνια, νὰ σταθοῦνε στὴν ἔντασιν
αὐτὴ μόνον, ὅσο τοὺς εἵτανε βολετό, καὶ νὰ μὴν προχωρήσουνε. Ἔτσι
γεννήθηκε τὸ σύντομον ποίημα.

Ὁ Μαλακάσης προσπάθησε μὲ τὰ « Συντρίματα » νὰ καλλιεργήσῃ
τὸ εἶδος αὐτό. Τὸ ταλέντο του τὸν ὡδήγοῦσε στὸ σωστὸ δρόμον. Νέος,
ἄνοιγε τὰ μάτια του στὸν κόσμον τὸ φυσικόν, γύρω του γελοῦσε ἡ δη-
μιουργία. Τονὲ μέθησε ἡ χάρις τῆς κ' ἡ βαθιὰ τῆς ἀπλότητα. Καὶ δό-
θηκε μὲ τὴ πρώτη του ἐκείνη προσπάθεια νὰ τὴ ζουγραφίσῃ. Τὰ
« Συντρίματα » δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μιὰ ζουγραφία. Μὰ ὁ ποι-
ητὴς ξηγώντας μὲ τὴ λύρα του τὸν τριγυρινόν του κόσμον, μᾶς δίνει τοῦ
ἑσωτερικοῦ του ἑαυτοῦ τὴν εἰκόνα. Ἡ ψυχὴ του χύνει τὴ γλυκεῖά της
μελαγχολία, στενάζει παρηγορητικά, καὶ ὁ στεναγμὸς τῆς μᾶς ἀνακουφίζει
τὸν πόνον, τὸν ἀνθρώπινον πόνον μας, μέσα μας φυτρῶμένο ἀπὸ τῆς ζωῆς
μας γύρω τίς βαλμένες συνθήκες. Ἕνας λυτρωμὸς, ποὺ ἀπὸ μέσα μας
πάλλει θὰ ξεφυτρώσῃ, μᾶς χαμογελᾷ προφητικά.

Ἕνα θαμπὸ ἀντιλάρισμα
μέσ' στὴν ψυχὴ μου πέφτει,

καὶ τὴν ψυχὴ μου νοιώθω ἐγὼ
σὰ μαγικὸ καθρέφτη.

Καὶ βλέπω στ' ἀργοφώτισμα
τοῦ μακρυσμένου ἀπείρου,
τοῦ νοῦ τὸ νυχτοπάλημα
καὶ τὸ χαμὸ τοῦ ὀνείρου.

Τὰ πρῶτα βήματα τοῦ ποιητῆ, δὲν εἶναι βέβαια μεγάλα, κ' ἡ πνοή του δὲν ἀνασαίνει βαθιά. Ξαναδιαβάζοντας τώρα τὰ «Συντρίματα», στὸ δεύτερό τους τύπωμα, αἰστανόμαστε τὴν εἰλικρίνεια καὶ τὴ σταθερότητα πὺν τὰ σημαδεύει. Γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (1899) τὰ χαρίσματα τοῦτα εἴτανε κάτι τὸ ξεχωριστό.

ΡΗΓΑΣ ΓΚΟΛΦΗΣ

ΔΥΟ ΔΩΡΑ

Μ. Κ.

Ἐνα βράδυ σὲ συνάντησα ὕστερ' ἀπὸ τόσα χρόνια, τόσα χρόνια πὺν εἶχα νὰ σὲ ἴδω.

Μεγάλῃ Πέμπτῃ βράδυ.

Ὁρθία, στὸ μαρμαρένια σκαλοιάτια κάποιας ἐκκλησιᾶς τοῦ Σταν-ροδρομοῦ συνάζες ἐράνους γιὰ τοὺς πληγωμένους.

— Γιὰ τοὺς τραυματίες, μοῦ εἶπες καὶ μὲ φώναξες μὲ τὸ παλιὸ ἐκεῖνο τὸ χαϊδευτικὸ μου ὄνομα, πὺν πάω νὰ τὸ ξεχάσω γιὰτὶ βάλθηκαν νὰ μοῦ τὸ κλέψουν ἢ ξενητεῖα κι ὁ θάνατος.

— Γιὰ τοὺς τραυματίες!

Κ' εἴταν ἡ φωνή σου ἡ ἴδια ἀκόμα ἡ ὀλέγλυκεια πὺν μὲ τρέλαινε καὶ πὺν θὰ μποροῦσα νὰ τὴν ξεχωρίσω ἀνάμεσα σὲ χιλιάδες ἀπὸ τίς πὺν ἁρμονικές...

Ἐβγαλα τὸ φτωχικὸ μου πορτοφόλι κ' ἐρρηξα ἓνα χαρτονόμισμα στὸ κλειστὸ κιβώτιο πὺν κρατοῦσες.

— Εὐχαριστῶ.

Ἀπομακρύνθηκα ἀργὰ ἀργά.

Μὲ ξαναφώναξες.

—Τὴ «Ματωμένη Καρδιά», μοῦ εἶπες ζητώντας τὸ τελευταῖο μυ-